

Nové analýzy DNA z kostí odhalují, jak slovanská migrace proměnila střední a východní Evropu

3.9.2025 - | Masarykova univerzita

Rozšíření Slovanů patří k nejvýznamnějším, a přesto stále ne zcela pochopeným událostem evropských dějin. Od 6. století našeho letopočtu se ve východořímských i západoevropských pramenech objevují zprávy o slovanských skupinách, které osidlují rozsáhlá území - od Baltu po Balkán a od Labe až k Volze. Na rozdíl od lépe popsaných tažení Gótů, Langobardů či Hunů však „původ“ Slovanů zůstával dlouhou dobu opředen záhadami.

„Jedním z důvodů je, že první slovanské komunity po sobě zanechaly jen málo hmotných archeologických památek. Své mrtvé spalovali, stavěli pouze jednoduchá obydlí a vyráběli málo zdobenou keramiku. Nevznikalo nebo se nedochovalo písemnictví a záznamy přímo od Slovanů se tak objevují až po několika staletích od jejich údajného příchodu. Samotné označení ‚Slované‘ může být nejednoznačné, protože pochází z cizích pramenů, nikoli od nich samotných, a v pozdějších dobách bylo často zneužíváno za ideologickými účely. Otázky, odkud Slované přišli a jak dokázali zásadně proměnit kulturní a jazykovou mapu Evropy, tak zůstávaly bez odpovědi a byly předmětem řady diskuzí,“ přibližuje jedna z hlavních autorek obou nových studií Zuzana Hofmanová z Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Max Planck Institutu v Lipsku.

Historici tak dlouhá desetiletí diskutovali o tom, zda se slovanská kultura a jazyk šířily díky masové migraci, postupné „slovanizaci“ místních obyvatel, nebo kombinací obou procesů. Dlouho však chyběly přesvědčivé důkazy.

Nová kapitola evropských dějin

Mezinárodní tým vědců z Německa, Rakouska, Polska a Chorvatska s rozhodujícím zastoupením vědců z Masarykovy univerzity nyní přichází s první komplexní kontinentální studií starobylé DNA středověkých slovanských populací. Tu umožnily nové vědecké metody, které ještě před několika lety nebyly k dispozici. Genetické analýzy více než 500 lidských ostatků z prvního milénia našeho letopočtu potvrdily rozsáhlý dopad migračních pohybů, regionální rozmanitost a nové poznatky o organizaci raně středověkých komunit. Genetická analýza prokázala, že od 6. století n. l. dochází k migracím této východoevropské populace napříč střední a východní Evropou, což zásadně změnilo genetické složení regionů včetně dnešního území našeho státu. Nešlo však o dobovačný model. Místo armád a elitních struktur budovali migranti nové společnosti založené na rozšířených rodinách a flexibilních komunitách.

Nové studie, z nichž jednu vydal dnes časopis Nature, nepřináší jen odpověď na otázku, jak vznikla jedna z největších jazykových skupin světa. Nabízí také nový pohled na to, proč byli Slované tak úspěšní. Bylo to zřejmě právě díky tomu, že neměnili jen elity, ale celé komunity. „Slované možná uspěli právě z toho důvodu, že se vyhýbali rigidním strukturám římského světa. Jejich jednoduchý životní styl a sociální pružnost jim umožnily prosperovat v dobách nestability. Nová genetická data potvrzují tento obraz: stejný původ, různé míry mísení s místními skupinami. Na severu se původní obyvatelstvo vytrácí, na jihu se spíše mísí. Tato mozaika vysvětluje genetickou i kulturní různorodost dnešní Evropy,“ upřesňuje vedoucí Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Jiří Macháček, který je garantem více než čtyřletého projektu RES-HUM (Přípraveni na

budoucnost: Porozumění dlouhodobé odolnosti lidské kultury), který se podílel na financování studií.

Slovanská expanze je podle vědců možná poslední velkou demografickou událostí, která trvale a zásadně změnila genetickou i jazykovou mapu Evropy. „Díky těmto novým výsledkům můžeme nahlédnout za hranice písemných pramenů a rekonstruovat skutečný rozsah slovanské migrace – jedné z nejvlivnějších, a přitom nejméně doceněných kapitol evropské minulosti,“ doplňuje Hofmanová.

Potvrzení archeologických a lingvistických hypotéz

Genetické stopy ukazují na původ Slovanů v oblasti mezi jižním Běloruskem a střední Ukrajinou, což odpovídá dlouho předpokládaným lingvistickým i archeologickým hypotézám.

Ačkoliv přímé důkazy z raných slovanských jádrových oblastí jsou stále vzácné, tato genetická data přinášejí první konkrétní vodítka – nejpravděpodobnější je původ mezi Dněstrem a Donem.

Od 6. století n. l. nastaly rozsáhlé migrace této východoevropské populace napříč střední a východní Evropou, což zásadně změnilo genetické složení regionů jako východní Německo a Polsko. V různých regionech však průběh změn vypadal odlišně. Ve východním Německu vznikají rozsáhlé rodové linie, které kontrastují s malými rodinami dřívějšího období. Naproti tomu v Chorvatsku migranti více splývají s původními obyvateli a společenská struktura se mění jen mírně. Tato regionální pestrost ukazuje, že šíření Slovanů nebylo jednotným procesem, ale mozaikou, jak se přizpůsobovali místním podmínkám.

„Slovanská expanze nebyla jedním homogenním pohybem, ale souborem různých migračních příběhů – a neexistovala jediná ‚slovanská identita‘. Zásadně – v genetických datech není žádný důkaz o majoritní migraci jednoho pohlaví: migrovaly celé rodiny, muži i ženy, a společně utvářeli nové společnosti. Budoucí výzkum ukáže, jak se takové jednotlivé komunity dále přizpůsobovaly, integrovaly nebo zcela proměnily v důsledku migrace i vlastního vývoje,“ objasňuje Hofmanová.

Hlavní body nové analýzy

Dramatická změna populace: Analýza genomových dat více než 550 starobyklých jedinců ukazuje, že v 6.–8. století n. l. došlo ve východním Německu, Polsku, na Ukrajině a na severním Balkáně k výrazné změně genetické struktury – genom výsledné populace pochází z více než 80 % z východu Evropy.

Podpora z paralelně vzniklé studie: Nezávislá studie 18 celých genomů z našeho území, konkrétně z jižní Moravy, tyto výsledky potvrzuje. K dramatické demografické změně populace spojitelné s příchodem Slovanů došlo i na území pozdější tzv. Velké Moravy.

Regionální rozdíly: Zatímco výměna populace byla na severu, např. ve střední Evropě, téměř úplná, jižněji, např. na Balkánu, došlo spíše ke smíšení příchozích z východu s místními komunitami. Tyto genetické rozdíly přetrvávají v populacích těchto oblastí dodnes.

Integrace, ne dobytí: Genetické důkazy nenaznačují žádné výrazné zkreslení ve směru jednoho pohlaví – migrovaly celé rodiny a komunity, nikoliv jen mužští bojovníci.

Flexibilní společenské uspořádání: Do východního Německa přinesli migranti nové formy společenské organizace založené na rozsáhlých patrilineárních rodových strukturách, což je v ostrém kontrastu oproti typickým malým rodinám, které se geneticky prokázaly v předcházejícím období stěhování národů. Naopak v Chorvatsku si komunity migrantů častěji uchovávaly své původní společenské struktury.

Regionální zaměření - Morava

Samostatná studie publikovaná v časopise Genome Biology ukázala populační změnu i na jižní Moravě. „Byla geneticky jasně doložena demografická změna v souvislosti s přechodem k slovanské materiální kultuře, která má původ na dnešní Ukrajině,” říká Denisa Zlámalová z Masarykovy univerzity, jedna z autorek studie. „Analýzy DNA zahrnovaly i dítě pohřbené v raně slovanském kontextu, typicky spojovaném jen s kremací,” dodává Jiří Macháček. Tento nález se regionálně a časově váže ke kultuře s keramikou pražského typu. Stejný genetický signál se objevuje u jedinců z 9.-10. století, tedy i v době Moravského knížectví, známého díky sv. Cyrilu a Metodějovi a vzniku staroslověnštiny a hlaholice během jejich příchodu a šíření křesťanství na Moravě.

Výzkum podpořily a financovaly nadace Swiss National Science Foundation, Grantová agentura ČR (projekt FORMOR), European Research Council (ERC Synergy Grant HistoGenes) a projekt OP-JAK RES-HUM.

Zuzana Hofmanová z Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Max Planck Institutu v Lipsku, jedna z hlavních autorek obou nových studií, vysvětluje genetickou i kulturní různorodost současné Evropy na tiskové konferenci. Autor fotografie: M. Indruch

Odkaz na kompletní fotodokumentaci z tiskové konference ze dne 3. září 2025 naleznete v příloze. Autorem fotografií je M. Indruch.

<https://www.muni.cz/pro-media/tiskove-zpravy/nove-analyzy-dna-z-kosti-odhaluji-jak-slovanska-migrace-promenila-stredni-a-vychodni-evropu>